

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Toldot ha-g. Sh. Y. L. Rapoport

Poryes, Aharon

ןרהא, סעיראפ

Ṽin, 630 [1869 oder 1870]

וימולע ימי .א.

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9450

שוכה למלאכתך ואל תשעה אל דברי הכל. עוד תוכל עלות גם עלח על במתי
 התלמוד ותהיה רב וגאון ונשיא בישראל. הוא שמע רבות כאלה מאנשים נאמנו
 לו עד כה וידום. כזאת וכזאת היו חיי גבר אשר הפליא עצה הגדיל תושיה
 בדברי תולדות ישראל וחכמת הבקורת. שלושים שנה עמד על מצבו זה וילחום
 בזרוע עוז נבונה נגד כל מציקיו אשר סביב שתי עליו. כי זאת ארץ גאליציא,
 היא ארץ אוכלת חכמיה, תקיא נבונה וכלה גרש — תגרש אותם. סורו ממאים,
 תקרא למו. אל תגעו בנו כי קדושים אנחנו" והם יצאו ויתהלכו באשר יתהלכו
 לארץ אשכנז צרפת או לקצות הארץ הרחק מאוד רק לא אל ארץ מולדתם
 ישבו לעולם. רק אחרי כן כאשר יגדל שמם ותפארתם בקרב הארץ ובם ישראל
 יתפאר גם בין חכמי הגוים ונכונתם, כאשר ישנו בהשקט וכבטחה על מכוון
 שבתם אשר הקרתה החכמה, אחובתם מנוער — לפניהם, והימים הראשונים ימי
 ענים ומרודיהם, יפלו אז ישבו יראו אנשי גאליציא את דרכם כסל למו ויזעקו
 בקול גדול לאמור: מה זאת עשינו כי שלחנו את האיש הזה מעל פנינו בשצף
 קצף? כי דברנו תועה על קדוש ישראל אשר לבו תמים עם אלוהיו ועם עמו? —
 אך מענת לא יוכל לתקון. הישישים אשר הכירוהו מנוער ואשר ידעו את עניו
 ואת לחצו מקדם שמחו על גורלו אשר נפל לו כנעמים, ושונאיו ומקנאיו
 בושו נסוגו אחור, והכסילים — בדרכיהם יאחזו כבראשונה ומה שהיה
 הוא שיהיה.

א. ימי עלומיו.

הרב הגאון ר' שלמה יהודה לייב הכהן ראפאפארט נולד בעיר לבוב היא
 לעמבערג בירת גאליציא בשנת תק"ן בתשעה עשר לירח סיון (למספרם 1 יוני
 1790). אבותיו היו ישרי לב ותמימי דרך ודבר אין להם עם אדם. לא חסידים
 ולא מתחכמים, לא מקנאים הרודפים בלי חשך את כל איש שונה מדעתם
 האוחז מחקר ושוקד על ספרים מחוכמים הכתובים בשפת עבר, ולא מתנגדים
 מחרחרי ריב ומדון, רק אנשי הבינים העומדים בתוך הרחק מאוד מקצה מזה
 ומקצה מזה. שם אביו ר' אהרן חיים. בעת הולדתו את שלמה גם ימים רבים אחרי
 כן גדל מאוד בעושר ובנכסים ויהי בעירו זקן נכבד ונשוא פנים כאחד טובי
 העיר ואציליה, כאשר למדן עשיה ומנזע היחש היה, גם מגיד תורה במקהלות
 כיום שבת ומועד בחבורת שומרים בעיר מגורתו. אולם בימים האחרונים לימי
 חייו ננעה בו יד ה' ויתרושש מאוד וילך הלוך וחסור עד להפליא (*). אז לקח
 לו אביו עול פקודה אחת על שכמו אשר לא רב עושר ולא רב כבוד להגליה
 יאתיו. שומר היה, אשר פי העם בשם "שמאי" או "סמאי" יקבנו. איש כזה הפקד
 בימים ההם מפקדי העיר (מאניסטרט) להודיעם מצב כל איש ואיש ברכוש
 מקנה וקנין למען ידעו המיל עליו מכס כפי ערכו אשר יושג עליו. ועם כי מצב
 שומרים כאלה ומנת כוסם בארץ איננה טובה מאוד, כאשר אנשי העיר יתקוממו

(* כלם מכתב שלי אל אחד מיועדי אשר הלך למחקים בשנת תק"ו יזכר עם גם
 סוף בלשון סוף, ראו כפי הענין האחד האחרון המאמר הזה.)

נגדו תמיד, מנוחה ירדפוהו, ויום ולילה יבקשו ממנו להשיב את מכסם עשר מעלות אחרונית, ואם לא ישמע לקולם אזי גזלן יקראוהו. קללות נמרצות יקללוהו וכל מדוי מצרים וגם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה עליו ראשו ישימו. עם כל זה לא כוּש אבי שלמה בכל אלה ויעמוס עול כבוד על צוארו למען החיות את נפשו ואת נפשות אנשי ביתו. גם זה בנו שלמה עשה כן אחרי שנים ויעבוד עבודת עבד אצל מוכסי הנשר והנרות השנואים בעיני כל העם, רק למען יוכל הביא טרף לביתו, ובלי תפונה אמרו אז שונאי שלמה: רוח האב נוחה על הבן, כי כמעשהו יעשה גם הוא, וחסידי הדור היו אומרים: יפה כח הבן מכה האב.

משפחת שלמה היא משפחת כהנים והיא גדולה ונכבדה ורבתי שריגים. שלוחתיה נמשו עברו כמעט את כל רחבי ארצות איירופא וסעיפים רבים ממנה ימצאו בארץ ישראל, במדינות הגר, פולין, גאליציא, מעהרען, ובארץ אשכנז הדרומית. רבנים רבים וגדולים מורי דת בישראל ויושבים על כסאות למשפט מחלציה יצאו, וגם כל כהניה יתאמרו לאמרי, אשר שורש גזעם הולך תמים בלי שמץ דופי עד אבי כל הכהנים הוא אהרן הכהן — ובנאוה ובגודל לכב יאמר איש ואיש יולד בה: כהן ראפאפארט אנכי! — וכאשר החל שלמה להפיץ מעינותיו חוצה ויגדל שמעו בקרב בית ישראל, אז חקרו אנשי דעת כמו החכמים פירסט ושטיינשניידער אחרי מקור מחצבת המשפחה הגדולה הלזו והחכם כרמולי כתב ספר שלם על אודות יחוסה, אבל המה כלם שונים כדעתם זה מזה וילאו לעמוד על נכון דבר, גם בכתובת שם המשפחה שונים מאוד ינהגו. זה יכתוב ירו ראפאפארט וזה יכתוב ראפעפארט וזה יחתום ראפאפארט ומהם אשר יהפכו הקערה על פיה ויחתמו פארטראפע ואת מי הצדק? — בראשונה חשבו כי היא משפחה פארטוגיזום ואכיה הראשון לבית אבית היה רופא נכבד בעיר פארטאָ או אפארטא במדינה ההוא אשר על שמו תקרא כל המשפחה: ראפעפארט, לאמור: רופא פארטא. אולם החכם כרמולי הראה בספרו לדעת אשר מקור מחצבת המשפחה היא בארץ אשכנז ומשם בניה נדרו הלכו למו לארץ איטליא הצפונית לעיר פארטא גם שם (סמוך למבצר וועראָנא), ועל חותם המשפחה היה תמונת עורב (בלשון אשכנז "ראכע") ועל כן שם ראפאפארט הוא כמו "ראכע-פארטא" — ועוד דברים רבים כאלה, ואני אין דעתי להכניס ראשי בין הרי המחלקות התלויים בשערה או בהשערה, כי דברים כמו אלה לא יתנו ולא יוסיפו לנו מאומה ומה כצע אָם שם אבי אביו פרץ או זרח? — על איש כזה נוכל לאמר בפה מלא: יחש המשפחה יחל ממנו ואם כל יוצאי חלציה על שמו יקראו — דים.

בבית אבותיו גדל הנער שלמה וילך הלוך וגדל וטוב גם עם אלהים וגם עם אנשים. שם ראה חיי השקט, חיי שובה ונחת, חיי מנוחה שאננה, חיי הכטחון על האלהים והסתפק במעט אשר יש; שם למד עוד באביב ימי חלדו לאהבה את עמו ואת דתו תכלית אהבה מבלי לשנוא עבור זה אנשי דעות ודתות אחרות, וכל התכונות הטובות האלה נשארן בלבו נצח, וגם אחרי כן כאשר

עלה מרום על במתי המדע והחשכלה כאשר הכימו עיניו אור חדש ותבוא
חכמה כשמן בעצמותיו לא בזה ליקחת אם הישנה ותחי אמונת אומן ליות חן
להאשו כל הימים כי כן המעשים אשר יעשו סביב עלם קמן ורך בשנים רבות
יפעלו על דרכיו ותהלכותיו בחיים בימים הבאים ואשר יחנך לנער על פי דרכו
גם כי יזקין לא יסור ממנו אבות שלמה ומרבית אנשי משפחתו היו מן הכת
הנקראה גם היום בפי העם: כעלי בתים, המה יראים את ה' באמת ובתמים
אוהבים את התורה ולומדיה בכל לבב וגפשו שלמים המה עם השולחן ערוך
לכל משפטי וחקותיו ואף דין אחד מכל הדינים הערוכים שם למרבה לא יפלו
ארצה אך לא כשנעון ונהנו ובדרכי החסידים לא ילכו המה לא התקצפו קצף
אם קמנת מדת הפאה רבע טפה אחד המה לא התרגזו אף לא נתנו עליו בקול
אם בספר מחקר אחד כמו ספר מורה נבוכים וכדומה העמיק מזמותיו אחרי למדו
למככר ספרי ש"ס פוסקים ועל כן התורה והחכמה — חכמת דם ישראל
ותולדותיו על כל פנים — תאומים היו אתו מימי נעוריו צמדים התהלכו ולא
התפרדו — ראשית לימודים חיתה לו בבית החדר אשר שם יקחו להם לקח
נערי בני ישראל בארץ פולין מפי מלמדים נלעני לשון אין כינה המצפצפים
והמהגים כל היום עם צערי תלמידיהם בהלכות חמורות ובפלפול עקום כנודע
ובהיותו בן שתים עשרה שנה והוא כבר אסף מלא חפניו סוגיות והלכות
חילוקים ודרשות גדולות ורחבות מני ים וידע לפלפל בטוב גימין וקידושין
אירוסין ונשואין ודבר משפטים את הרמב"ש — הוא ראשית הזבח לכל בעלי
החילוק עליו יברכו בתחילה וממנו יצאו ואליו ישובו בכל הכלי פלפוליהם —
ויישב את קושיות המהרש"א וכיון לדעת הפני יהושוע כאחד הלומדים
המופלגים המצויינים בהלכה כי חריף גדול היה וחד השכל מאוד קולע אל
השערה ולא יחמיא גם כה זכרון נפלא מאוד חננה אותו הטבע ולעתים לא
רחוקות ראה מעשה ונזכר הלכה ויגד כהרף עין את אשר נלאו גם מוריו והוריו
למצוא במשך שעות אחדות ויחכם שלמה מכל רעיו בפלפול ובסברא המלמדים
כלם אהבוהו כנפשם ויקראוהו בשם עולם לאמור: נעלה הוא מעל כל בני
גילו! — מן בית החדר הלך לו שלמה אל בית המדש אשר בעירו ללמוד לברו
בלי מורה רק עם חבר אחד אשר בחר לו כי כן משפט הכחורים שמה פה
העמיק הרחיב מאוד בלימוד התלמוד וילמוד בתשוקה רבה ובשקידה נפלאה את
כל ספרי גפ"ת אשר היו לפניו עם כל פירושיהם ופרושי פירושיהם ועד מהרה
גדל שמעו בכל העיר לאיש יודע דת ודין וכפי בפלפול ובהוראה וכל הלומדים
אשר הכירו כי ברכה בו התנבאו עליו כי הוא יהיה בקרב רב וגאון בישראל וגם
כל הנשים הצדקניות אשר יתנו יקר לבעלי תורה ובחורי חמד יושבי בית
המדרש נתנו עדיהן עליו ויגדו לכל כי הוא עושה נמרות ומסכתות חרשות
ויקנאו באמו בעבורו — רק מעשה אחד מימי נעוריו נספר פה וממנה נראה
ונדע איך גדל אז שמו כעירו ואיך נכבד היה מכל הכחורים בני גילו על גודל
חריפתו ובקיאותו בתלמוד גם הוא יפיץ אור על דרכי האנשים כדור ההוא
אשר התהלכו עמו — איש אחד בעיר לבוב נבאי וראש קהל באחת החבורות

קחמנות אשר למאות ימצאו שמה, נכסף מאוד לדרוש פעם אחת דרשה ברבים.
ביום השבת אחר הצהרים בהתאסף ראשי העם יחד עם כל בני העדה אל בית
התפלה לשמוע דבר ה' מפי מורה, אז אעלה אנכי על ראש הבימה — כן חשב
האיש הזה בלבו — מעושר בטלים גדול אדרוש בקול חזק חוצב להבות אש
דרשה גדולה ונפלאה, למען יראו ידעו אנשי עדתי אשר גם ממני לא יבצר
מאומה וכי לא נופל אנכי מאחד הלומדים אשר ברום אפס ובגודל לבם יתפארו
לאמור, כי להם לברם נתנה התורה למורשה ואין לזר חלק אתם. — לאיש
עשיר אשר כיסו מלא וגדוש עובר על כל גדותיו והוא נכאי וראש הקהל, אף
אם לחבורה קטנה, רבים אוהבים ועוד רבים מהם החונפים — ומלמדי העיר
אשר באו אליו כפעם בפעם בעתותי שבת ומועד עם תלמידיהם למען נסות
אותם, הבטיחו אותו על דברתם כי למדן גדול הוא וכי ירו רב לו לאמר חילוק
ולדרוש דרשה לכל אות נפשו, אך לב יודע מרת נפשו — והוא גם הוא ידע
בנפשו כי הוא ריק מתורה וחכמה לדבר במקלות לפני עם ועדה, בימי נעוריו
זה רבות בשנים למד איזה דברים קלי ההבנה כמו חומש עם רש"י, ושפתי חכמים או
גם קצת גמרא עם תוספות, אך לדרוש דרשה ברבים לא דבר קטון הוא —
להקשות ולפרק, לבנות ולהרוס, לקשר בשכל גבוה מעל גבוה את אשר לא
הברו או לקבץ ביד חזקה ובזרוע נמויה דברים רבים מספורים ומפורדים ברחבי
ים התלמוד, ולהביאם אחת אל אחת ולעשות מהם מגדל גדול בנוי לתלפיות
על קוי בוהו ואבני תוהו, כאשר יעשו הדרשנים הגדולים אשר בארץ המה —
לבנות דמים כמו אלה, לא נסה עוד כל ימי חייו, כי כאשר יאמר משל החמון
גם אבותיו ואבות אבותיו לא ידעו מזה מאומה, ובנס זה הנולד אחריהם את
אבותיו ואבות אבותיו היה נמנה, כי גם הוא בור היה, והבור ריק אין בו
מאומה, ומה זה יעשה? ונפשו אותה לדרוש פעם אחת — רק פעם אחת
בימי חייו — דרשה ברבים? — אך אין בור ירא חטא להתלכש בטלית שאינו
שלו — אלכה לי אל אחד הלומדים אשר בעירי — אמר בלבו — ואשתר
את פניו כי יתוב לי דרשה גדולה ויעשה מטעמים כאשר אהב העם, ומכ"ס
אחד חדש חמור מאוד, עם קושיות והפירוקים, תחתים שניים ושלישים, ואנכי
אלמוד הדרשה הזאת על פה מתחילתה ועד סופה — גם אוסיף נוסף קטן
משלי לבל תהי גנובה אתי, ומה מאושר אהיה! בעמדי שם על ראש הבימה
ביום השבת אחר הצהרים, סביבותי דממה וכל העם יקשיבו רב קשב ויתפלאו
מאוד על מדברותי הנעימים ואנכי מעושר בטלית גדול ועטרה רחבה אמתים
וחצי, זקני הגדול יורד על פי מדותי וקולי ערב ונעים גם חזק כקול השופר
ישמע למרחקים ועל כל העם אכבה, בלם כאחד יענו ויאמרו לו: יישר כחך!
יישר כחך! ואף אני אענה אחריהם: ברוך תהיה! ברוכים תהיו! —

כאשר חשב כן עשה, וילך האיש הזה אל הבחור שלמה לייב ראפאפארט,
וידבר אליו ברבים האלה, גם השביע השביע אותו לבל יגלה סודו לאחר.
והוא נעתר למבוקשו ולא ארכו הימים ויבא אליו מגילה עפה כתובה מכל
עבריה ויאמר לו! הנה הדרשה, למוד אותה על פה חרבה פעמים, אולי בין

תבין מאת אשר לפניך גם את כל הכתוב בתוכה או שמץ מנהו כי דברי
 טעם הם וראוים לאמרו כרבים.
 שבועות עברו, יום הדרשה הולך הולך וקרוב ביגיעה רבה ועמל נפש
 למד האיש את כל מלות הדרשה על פה, בראשונה מלה מלה לברה, אחרי כן
 כל מאמר ומאמר ואחרי כן כל הדרשה כלה מראש ועד סוף הרבה הרבה
 פעמים, — עד אשר היה לבו נכון וכמוח כי יאמר את כל החילוק בלי מכשול
 ובלי ערבוב דברים כיאות, וכאשר בא יום הדרשה ויתחזק האיש ויעמוד על
 ראש הכימה, ובשפתים דולקות ובקול גדול ולא יסף פתח לדבר: אמר רבה בר
 בר חנה אך מי זה יאמין לשמועתנו? — האם אימת הציבור נפלה
 עליו? או נישמע קול מאחוריו, קול אחד מכיריו מני אז, לאמר: הדרשה הזאת
 בלי תפונה גנוכה היא אתו כי לא לגדולות כאלה נוצר! וזאת מסכה בקרבו רוח
 עושים? או עשתונות מהורות עליו על מעלות רוחו ויך לבו עליו על אשר
 אותה נפשו להתפאר במעשה אחרים? — אלהים יראה ללבב, אך זאת נדע
 אנחנו נאמנה, כי אחרי דברו שנים שלשה מאמרים מן הדרשה, מפתחות שפתיו
 סגרו על מסגר ויאלם, וכאיש נדהם עמד כרגעים אחדים ויכח שמאל וימין,
 פנים ואחור מבלי דעת מה לעשות — אך עד מהרה שבה רוחו אליו, ויחפש
 חפש מחופש בצלחתו אחרי הכתב יר אשר הניח שמה מרם עלה לדבר —
 אולם מה גדלה עתה מבוכתו בראותו כי נאכז מאתו ואין כל, או גנב אחד גנבה
 מן הגנב וכאשר עשה כן שלם לו אלהים — אמנם לא חסר תבונות מכל וכל
 היה האיש הזה, כי התחזק כרגע, למען לא יהיה ללענן וקלס בעיני כל אנשי
 עיר לבוב, ויען ויאמר אל שומעיו בבני עדתו אשר השתאו איש אל רעהו
 רבותי! צר לי מאוד כי לא אוכל לבצע את כל הדרשה, אף כי טובה היא
 מאוד מאוד, כי רוחי חכלה ונפשי מבוהלה באשר לא הסכן הסכנתי מנעורי לדבר
 במקלות, ומה גם לפני אנשים נכבדים כמוכס היום, שאו נא לי! אך לא על
 חנם באתם הלום, הנה פה עמנו בתוכינו עומד בחור מורם מעם הלא הוא שלמה
 יהודה לייב ראפאפארט, הוא יגיד לכם על הענין הזה גם הוא חילוק יפה אף
 נעים, כי למדן גדול הוא גם איש דברים ויודע דבר. — הזקן ירד מעל
 הכימה והנחור עלה תחתיו ויפתח את פיהו לדבר גם שכל את ידיו בדברו,
 כדרך הלומדים, וכל העם התפלאו מאוד על נעים מדברותיו וכלם פה אחד ענו
 ואמרו לו: יישר כחך! יישר כחך! (*).

דרשות כאלה וכאלה רבות דרש אז על שדה הפלפול בשקדו יום יום על
 דלתות בית המדרש ובהתהלכו תמיד עם הלומדים בעלי החילוק אשר רק בתלמוד
 ובחונים עליו מעינם, ואל חכמת התבל ותהלכותיה ואל משמרי הארץ לא
 ישימו עין, אך גם תשוקת המדע כבר עברה גם היא את משכיות לבו ותחל
 לפעם את רוח שלמה, ובישבו לבדו בסתר אהלו ואין איש אתו, הרחק
 מתשואות בית המדרש והמון צוחת הפלפולים חשב מחשבות, וספיקות גדולות
 (* הסמך הזה לקום, מזכונות הכז ט"ז אשר כחז הסכס סלכסון ד"ר יעלליכעק
 במ"פ ניי"ע"י.

ועצומות התעוררו בקרבנו על דבר הפלפול ומעשה תעתועיו בארץ. בשכלו הזך והישר אשר שנא כל מעקשים ואשר אהב רק את האמת לאמתו דאה והבין עד מהרה כי כל החילוקים והדרשות האלה שעמל ויגע בהם עד הנח הם מגדלים הפורחים באוויר ראשם מניע השמימה ורגליהם לא על הארץ המה. כי שקר אין לו רגלים; ואם רוח בקורת יבוא ויגע בארבע פנות המגדל הגדול הזה — יחרם עד היסוד בו כרגע — והחכמה הזאת באה בלבו ממעט הדעת אשר קנה בשפת אשכנז בימים ההם ומספרי המחקר בשפת קדשנו אשר הגה בהם למכביר בעת הזאת. באשר אכותיו לא חשבו אותם ממנו וביחוד ספר מורה הנבוכים להרמב"ם זצ"ל הניע את רוחו ויהפוך לו לב אחר.

אמנם! זה הספר מורה הנבוכים הוא ספר יקר הערך ונפלא עד למאור. לא על חנם השיגו עליו כל מורדי אור וירדפוהו עד חרמה ויאמרו לגנוזו ולשרפו ולקברו, לא על חנם ייראו יפחדו כל המתחסדים עוד כהיום הזה לשים עיניהם בו או לנגוע אף בקצהו, ובגחלת בווערה כן יבער במ עת יבוא מבלי משים בכפס. כי כאשר מרשעים יצא דשע כן תצא חכמה מחכמים. לכן יפחד המתחסד האויל להביט בו פן תאורנה עיניו ותסור ממנו אולתו ושב מדרכו דרך כסל ורפא לו —

הספר הזה היה למורה הרך ומאיר נתיב לרכנו משה כן מנחם ז"ל באביב ימי נעוריו וילמדוהו דרך תכונות גם עורר חשק בלבו לבקש חכמה ולתור דעת, ולא לפי אלפים רבים וכן שלמים מבני עמנו אשר ברכות הימים גדלו והצליחו וגם עשו פרי בכל מדעי תבל ויעשו להם שם כשם הגדולים אשר בארץ, לולי הוא לא ידע איש את שמם כי בחושך היו יושבים ובפלפול הכל היו מבליים כל ימי חייהם. וגם לרבינו שלמה יהודה ראפאפורט היה המורה למורה הרך והסיבה הראשונה אשר הניעתהו לבקש את החכמה בכל נפשו ובכל מאורו. ולהפריד כדעתו מאחיו יושבי בית המדרש בעודו יושב בתוכם ולתור לו דרך חדש לא שערום כל אלה המתהלכים אתו תמיד, בחכמה ובמדע וגם בלשון, כי יותר מאשה ילמד המורה — דעת לכל באי שערו ויורם הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו, יעורר את לבב הבחורים ההונים בו בראשונה אחרי מלאו כריסם בתלמוד ובפלפול ובחילוקים ואשר לא ידעו אף שמץ מני דרך המחקר הפלסופי. ההולך ישר בלי עקש ופתלתול ובבלי בלבול הפלפול אל מטרתו, ללכת גם המה בדרך הזאת ולבקש להם גדולות ונצורות לא ידעום עד הנה, ויפית שלהבת התשוקה בקרבם ללכת הלאה מבלי הביט אחריהם ולחקור ולדרוש אחרי חכמה ולשון ולחפשם כמטמונים. וכאמת הספר הזה כשמו כן הוא! בראשונה יעורר מבוכה בלבב ההונים בו. ספיקות גדולות ועצומות. עשתונות חרשות ורעיונות אין קץ והוא גם הוא יורה אותם אחרי כן הדרך לצאת ולהמלט מהן. אולם טובה המבוכה אשר יסב להם בראשונה מן החכמה והמדע אשר יורה אותם כאחרונה. כי שיטות הפלסופים היונים אשר ממקורם שאב הרמבם מי חכמתו והציען בספרו לארכן ולרחבן כבר עלה רקב בהן מדוב ימים ונשכחו כמת מלכ, וחמבוכה לא תסור מהם עד מהרה ותגדיל

תשוקתם ללכת הלאה לרוח העת אשר הם חיים בה, וכאשר עשה הרמב"ם ז"ל בזמנו ובדורו ללמוד חכמה מן כל העמים אשר היו אז סביבותיו כן יעשו גם המה בזמנם ובדורם. —

ואלה המה הדברים אשר כתב הרב רש"ל בימי נעוריו אל אחד מירידי ותלמידו אשר הלך למרחקים על אודות הרמב"ם ז"ל וספרו, בחתעמף נפשו עליו ובהשתפך כל רגשי לבו אל חיק הידידות ידבר בדברים האלה :

„ולא * ממקור לבי שאבתי המים החיים ההם ולא בעוצם ידי מצאתי כל הפנינים הצפונים במעמקי אמונתנו קטונתי מכל אלה! אכן המאיר בחושך הגלות לכל עדת ישורון, הוא רבינו משה בן מיימון נ"ע. הוא היה לי למורה דרך. עין ראתה אור בהיר בספריו, לא תרא הושך עוד לעולם, באשורו אחזה רגלי ולא תמוש מנו כל ימי צבאי.“ — (**)

ובאגרת אחרת ביעצו עצה לידיד אחד לבל יפול במהמורות החסידים וישמור את רגלו מנפך, יאמר: „גמטה מני דרך לא סלולה דרכת עליה זה מעט, סורה מני אורח מעוקל! שמה מעליו ועבור, ואחזו בדרכך הראשון! ואם לא ייטב בעיניך גם הוא (מסיבות אשר כתב למעלה) צא לך בעקבות מוליך תועים בדרך, הוא רבינו משה בן מיימון נ"ע. ודע כי גם בדורו נחלק עם בני ישראל לכתות רבות, עד אשר בנונה ברקיו האיר על כלנה, ואין נסתר מאורו. לך יאתה לעשות כמעשהו . . . שקוד על חבורי הרמב"ם ז"ל, למוד פרושו על המשניות, עם הקדמותיו לכל הסדרים, הגה בכל ספריו הנפלאים ושמע בקולם, כי כולם ישלימו את נפשך ויורוך איך תוכל להיות אור גדול לבני עמך ומופת לדור אחרון“ —

ואהבתו זאת את הרמב"ם לא סרה מאתו כל ימי חייו כאשר נראה עוד. —

עתה נשימה עין בוחן גם על המעשים אשר נעשו אז בקרב בית ישראל ובקרב העמים במדנות גאליציא, וגם על תחפוכות העת ומקרי הזמן בימים ההם בכל מדינות אייראפא, ונביטה לראות איך פעלו גם המה על רוחו ומעשיהו, על דרכיו ותהלוכותיו בימי נעוריו. לא ביום אחד אף לא ביומים יתהפך בחומר חותם לבב אנושי, לצאת בפעם אחת חוץ לגדרו, להביט בפתע פתאום אור חכמה ומדע מבינות לעבי הסכלות אשר סביב יתנשאו עליו, לגבר חילים על כל המכשולים ואבני הנפך אשר יעמדו לשמנה לו באם הדרך ולרדוף בלי חשך בתשוקה גדולה ונפלאה אשר אין ערוך אליה אחרי המחקר והחכמה אשר לא כבוד ולא עושה, לא גדולה ולא תהלה הנחילה את מכבדיה, בימים ההם, רק משנה בוז וקלון, צרות רבות ורעות קנאה ושנאה באו לרגליה. — לא ביום אחד יולד כל אלה בקרב איש ולב עמוק, גם לא מקרה אחד וסיבה אחת תהיה לכלנה. אולם הימים ההם ימי ראשית בכורי החכמה היו להעת החדשה והרוח החדש, אשר פרש כנפיו אז על כל רחבי ארצות איירופא גם עד ארץ גאליציא הגיע ויחל לגלות מעט מעט את פני הלומט הלומט על כל העמים, ואת מסכת

(* כלה נכתב ע"י זה צמונכס ג', ממכתבי בני קדם" של עס"ל וסוף נכתב בשנת תקע"ז, ולא"כ היה אז בן כ"ז שנה. — (** כלה קשר כולם יסודם אשר ילא מקצוע לאור ע"ז בנו יסודו מכתב ראשון, סוף נכתב בשנת תקע"ס.

האולת ואמינת שוא ותפל הנסוכה על כל יושבי חלה, כנוים כיהודים כעם
כנסיכים, כמורים כתלמידים, והאנשים השרידים אשר ה' קורא למו ככל דור
ודור ואשר הרבו אז עשות חיל על כל אשר לפניהם שמחו לראות אור חדש,
אור יקרות וככל מאמצי כחם עזרו איש את אחיהו ואיש לרעהו אמרו: חזק! —
בארץ אשכנז החלו אז אנשי דעת מבני עמנו להפיץ מעינותיהם חוצה, וקרית
מלך רב היא בערלין המעמירה היתה אז עיר מלאה חכמים וסופרים, מליצים
ומשוררים, רופאים נכבדים ופלוסופים נשואי פנים ככלוב מלא עוף. המונים
המונים בחורי חמד צמאי העת ותאיבי תבונה נהרו אליה מכל עבר ופנה, לדלות
שמה פנינים ממצולות ים הדעת ולשכור את צמאונם, וגם מארצות פולין
וגאליציה לא מעט היו הכאים, אשר אחרי ימים שבו אל ארץ מולדתם וימכרו
שם בלא כסף מדע ובלי מחיר חכמה ודעת. * החכם רבי מענדיל לעפין,
המכונה גם כן סאטאנב על שם עיר מולדתו, איש יקר ורב תבונות, תלמיד
הרמבמן ומורה להנסיך הפולני משארטאריסקי היה הראשון אשר שב אל ארץ
מכורתו ארצה גאליציה מעיר הבירה בערלין, אחרי ארחו שם לחברה שנים רבות
את גדולי חכמי אשכנז ומליציה, את החכמים: לעססינג, ענגעל, ריימארום,
מעללער ורבים כמותם וקבץ מלא חפניו מדעים ולשונות שונות. מהונו הרב
אשר הביא אתו פזר נתן לאביונים, כי את אשר למד למד גם הוא לרבים. הוא
ירח בראשונה זיקי תשוקה אל החכמה ואל המדע בלבב כל הצעירים אשר
התהלכו אתו תמיד, ואלה הזיקים בערו עד מהרה ויהיו לאש להבה האוכלת
שמיר ושית, שוא ותפל, הבל וכזב ומעשה תעתועים גם יחד. האומנם לא ביום
אחד נעשה כל אלה! — אולם ידידיו ורעיהו הלא המה החכמים המפוארים:
ר' בנימן גינצבורג, ור' נחמן קראחמאל בעיר בראדי, וביחוד החכם השר הנדיב
ר' יוסף פערל בעיר מארנאפאל, איש אשר בו רוח עזו העשוי לבלי חת ולא
ישוב מפני כל, המה עברו חמשים לפני אחיהם ויקדישו את כל כחם, את עתם
ואת עטם, את הוגם ואת כבודם אל עבודת הקודש הזאת לבער את ענני
האולת ועכי החסידות משמי ארץ מולדתם ולהרבות מדע ולשון בקרב אחיהם.
בארצות אסטריוך כבר החל הקיסר החסיד, הצדיק והישר באדם, הוא
יאזעף השני לתת חוקים טובים ומשפטים ישרים לכל בני ממשלתו, ובתוכם
גם לבני ישראל. הוא צוה לבער בחזקת ה' את הסכלות מן הארץ, לקחת
בחזקה את נערי בני ישראל ללמדם לשון וספר ולהורותם דעת בחוקי ונימוסי
המדינה, למען ידעו להלך נגד החיים לרוח העת החיה. ואף כי עם בני ישראל,
עם קשה עורף מנעוריו אשר גם את המוב גם את הרע לא יקבל ולא יעזוב עד מהרה
מהרו וירבו בשוחר ויתנו כסף מלא בעד כל בני ביתם למען יוכלו לעבור
על דת המלך ותנתן להם החפשה לשבת בחושך כל ימי חייהם בלי מפריע, עם
כל זה גמצאו גם אז אנשים בתוכם אשר לא שמעו לקול אוילים ויתנו את
בניהם ללכת אל בית הספר, וגם אחרי כן באשר נתבטלו החוקים הטובים האלה

* ראה חולות ס"ר בקילוב נמנן מהם מה"ל בלשון אשכנז (איש חזקת צביעיטען יאשכנז,
ווינן 1857)

לא רפתה רוחם ויוסיפו ללמוד בגלוי ובסתר חכמה ודעת. גם בין תופשי התורה וגדולי החש נמצאו אנשים כאלה ונצר אחד מנזע ראפאפארט. הלא הוא החכם הרופא דר' יעקב ראפאפארט היה הראשון מכל בני עמו בעיר לבוב אשר שקד אז על דלתות בית מדרש החכמה (אוניווערזיטעט) בעיר הזאת ללמוד חכמת הרפואה אחרי למדו למכביר תלמוד ופוסקים, וכרבות הימים היה הרופא גדול להלל מאוד בכל ארץ גאליציא. המרידה הגדולה בארץ צרפת וכל המבוכות הנוראות אשר באו לרגליה בימים ההם, ואחרי כן המלחמות הגדולות והעצומות בימי נאפאלעאן אשר פשטו עברו את כל ארצות אייראפא וגם על שררה גאליציען חללים הפילו. גם המה פעלו לא מעט לעורר גם רבים מבני ישראל מתרדמת אולתם כי מלבד אשר מבוכות גדולות כאלה יעוררו את רוח כל איש ואיש אשר לו רק מעט מוח בקדקדו, לשים — גם נגד רצונו — עין פקוחה על כל המעשים אשר יעשו תחת השמש, ולחקור ולדרוש אחרי הסיבה שסיבה בכל אלה, הנה גודע זאת מני אז אשר עם בני ישראל הוא *) אוהב חדשות מאוד מעודו, וגם החסידים אשר יתחבאו תמיד בחורים ולא יביטו חוצה, לא עצרו אז כוח מלשאול את כל איש יודע לשון וקורא ספרי עת בשפות הארץ על דבר החדשות שנעשו בכל יום; ובבית המקוה טרם שעלו מן הרחצה, ובבית המהרש אחר התפילה, וקודם השיעור ואחר השיעור, ובשכנם ובקומם ובלכתם ובכואם היו מספרים תמיד בחדשות לבקרים, בפולטיק ובמלחמת נאפאלעאן, כי רעש גדול היה אז ברקיע לפי דעתם, ושתי מעלה עם שתי מטה יחדיו יצאו לקרב, ואם גבר נאפאלעאן היה רבי החסידים על צדו ואם גבר מלך עסטרייך כבר פנה הרבי לו עורף ויצא לעזור את שונאו, וכאלה רבות, כי "עקבא דמשיחא" היתה העת הזאת אצלם ומלחמת נאפאלעאן את מלך עסטרייך הוא מלחמת הלוייתן עם השור הכר אשר בקרב הימים יחדיו יפלו וישכבו למעצבה ויחיו מאכל לשיני החסידים ורביהם — בעתות מבוכות ורעש כמו אלה ובין המות גלי הזמן והמון משבריו, אשר לקולם גם החסידים ישיני עולם הקיצו משנתם ויניעו בחזקה את קווצות ראשם וידברו נפלאות ויגידו האותיות לאחור, נראה גם אנחנו את הבחור שלמה יהודה באביב ימי נעוריו בראשית לכתו אל באר החכמה לשבור שמה צמאנו הרב, והוא עודנו חנוה ובנוך בדרך ולא ידע דרך תבונות. אזניו פתוחות תמיד לשמוע גם הוא יום יום את כל החדשות לבקרים ואת כל הגדולות והנצורות אשר נעשו אז בארץ, וגם עיניו צופיות ומבקשות הבין ודעת את כל הנעשה לפניו. אולם כאניה בלב ים בעת הסעה, כן נוע ינוע גם הוא כשבור ולא ידע דרך נכונה. פעם חזקה עליו יד אחבת עמו ודתו, ויזכור את כל העמל והיניעה שעמל ויגע עד הגה לשמוע בלימודים, לאמור חילוקים ולפלפל בתלמוד כדרך הלומדים הגדולים, ועוד מעט — וגם הוא עשה יעשה לו שם בארץ ושמעו ילך בכל

*) ספר חזן ישראל ("דער ידעטע טעאס") עמ' 103. הדכטן דר' יעלליטעק מדבר חדות זם בארבעה — ונכלות ס' אה דרכי אעתיק חת הספר הזה על פני כלו לשפה עברית, כי הוא ספר יקר מאוד וכן הערך. —

המדינות ויהיה גאון גדול בישראל, כאשר כבר התנבאו עליו כל מכיריו, כמבינים
כאשר אינם מבינים, אז יזרה בחמת אפו את כל ספרי המחקר אשר לפניו
ויאמר בלבו: מה לי ולחקירות כאלה? — המה לא יתנו ולא יוסיפו לי מאומה,
אין טוב לי כי אם ללכת בדרכי אבותי וכמעשיהם אעשה גם אנכי, ללמוד
תלמוד נוצרתי, ובו אהנה כל ימי חיי ולא אלך בנדולות ונפלאות ממני —
אולם עודנו מדבר על לבו כדברים האלה, ורעיוניו ישובו כקרבו עד מהרה עשר
מעלות אחרונית, ויזכור את דרכי ההיקש וההניון אשר למד כבר בספרי
הרמב"ם וישוה אותם בדעתו אל מעקשי הפלפול ותחתית החילוקים אשר אין
להם שחר; — ואזניו תשמענה מאחריו קול המולה גדולה, קול רעש ושאוץ,
קול מבשר חדשות, משמיע גדולות ונצורות אשר נעשו בארץ, לאמור, הצרפתים
יבכרו, "הרוסים ינוסו", העסטרייכים יפנו לעזרה, וכאלה רבות, ונפשו תכסוף
מאוד לדעת מה הנה המחזות הגדולות האלה אשר יום יום על פניו יחלופו? —
בספר יד החזקה יראה יביש בהלכות קידוש החודש מבלי הבין עד מה, והוא
יערוג ללמוד גם את חכמת החשבון והתכונה, אשר גם הרמב"ם למד אותה,
הוא הוא הרמב"ם אשר היה ויהיה לאבן פנה וליתד נאמן לכל בעלי החילוק
לתלות בו כל ילידי מחשבותם הצאצאים והצפיעות מקמן ועד גדול — שמע
הגדולים אנשי השם אשר היו אז בארץ ישראל ובעמים במדינות אשכנז
וצרפת יגיע לאזניו, וכל אלה חברו להם יחדיו בעת הזאת לחזק את רוחו ולאמץ
את לבבו, לעזוב את התוהו ולבקש את הישר, לחפש חפש מחופש אחרי חכמה
ומדע, למרות רוח החסידים אשר שננו לשונם נגדו ויחפאו עליו דברים אשר
לא כן. את הרמב"ם יקח לו למורה דרך והוא יאיר לו נתיב בדרכיו ובמעלליו.
את התורה אשר למד ויאהבה מעודו ואשר גדל על ברכיה לא יעזוב, וגם
מחקר בחכמה כל תנח ידו. אמונה ודעת לא יתיצבו עוד בקרבו להלחם יחדיו,
רק יתלכדו והיו אחד. בדעת ילמוד תלמוד, ובאמונה יבקש דעת ולא יפריד
בין הדבקים, יתבכר כארי ויתקומם נגד כל מנהגי הבל, ורעות רוח, גם אם ישנים
ונשונים הם ונשרש בעם גזעם מימי קדם קדמתה, אולם ידבר משפטים גם הוא
את אלה הצעירים המתחכמים העוזבים אמונתם מכל וכל וילכו בתוהו לא דרך
אחרי שרירות לבם הרע. כזאת וכזאת היתה תכונת נפשו מיום עמדו על
דעתו עד קץ ימי חלדו. כי גם בקרבו היתה בלי תפונה מלחמה ארוכה בין
שתי אלה אשר גם תופשי תורה גם רוב מבקשי דעת יכשלו בהנה, באחוז רק
באחת וישליכו את השנית אחרי גיוס. אולם הוא, אשר אותו חנן הטבע כשרונות
נפלאות גם לשתיהן, אשר נתן בו לב מהור מלא רגש אהבה וחומלה וגם רוח
חזק ואמיץ העשוי לבלי חת, הוא עמד על מעמדו בתוך מבלי התנודד כקנה
במים אחח הנה ואחת הנה, הוא לא הרס את הישן, לא נתש בכח את האלונים
הנכוהים והישנים כימי עולם, רק נטע נטעי נעמנים על תלמי המדע, בידע
נאמנה כי האמת לעולם תעמוד והקשר מאליו יקרע גם מבלי ננוע בו יד.
מראשית ימי נעוריו שם לו זאת לחק עולם ולא יעברנהו, וזאת נקח לנו גם
אנחנו ליסוד מוסד לחרוץ משפט על כל פעלו ומעשהו בארץ עדי הובל לקברות.

ולמען תדע הקורא! כי לא מלבי הוצאתי את כל הדברים האלה ולא בתכונות כפי עשיתי לי יצור דמיון אחת כלול בהדרו ואצנוף אותו צנוף תפארה ואענדהו חלי כתם ועדי ואציגהו על מצבת האדם הגדול הזה ולמען תדע כי לא כן דברו אלה אשר אמרו כי גם הוא הלך בימי נעוריו בשרירות לבו ורק בימי שיבתו בעת אשר כתר הרבנות נתנה על ראשו הפך לבו וילך בדרך חונה* קרא נא קצה אגרת אחת אשר כתב רש"ל בעורו באבו בשנת תקע"ז אל אחד מידידיו אשר היה לו תלמיד חבר בימים ההם. האגרת הזאת תהיה לו לעדה ולחותם אמת על אמונתו והגיון לבו ושוהר רוחו עד העולם. בו יגיד לך את כל לבו וכמו מי הנחר העצומים והרבים כשטפס שטף ועבור על כל גדותם כן ישתפכו לפניך כל דגשי לבו המהורים בעצם תקפסם הולכים לתומם ממעמקי לבבו מכלי כוונה אחרת וכמו בראי מוצק ממורט תראה פנימה קרב איש ולב עמוק. ידירו זה אשר אתו התהלך רש"ל ימים רבים וילמדהו דעת בספר מורה הנבוכים ובספר חובת הלבבות וכאלה הלך אז נדור מעיר מולדתו לבוב אל מדינת בריטאניא לערוכ מערכו ולסחור שמה. וירא העם כי בושש האיש לשוב אל עירו ואל ארצו ולא נודע מה היה לו ויוציאו עליו דבתם רעה כי המיר כבודו בעיר לונדון וארח לחברה למסיתים ומדיחים. וער מהרה קמו אנשי בליעל חסירי הדור, ויאמרו כי רש"ל הסיתו ויריחו מן הדרך הטובה והוא סבב לו בכל אלה כאשר למד אתו תמיד ספרי אפיקורסות ויהפך את לבו לחלל כבוד אמונתו אז ערך הרש"ל את המכתב הזה: —

”מדי תאחו בעט ידי חיל ורעה יאחזוני; מדי יבקשו רעיוני לצאת ממסגרותם, יחרד לבי ממקומי, אזכרה למי אשלח מדברותי ואהבל: לאיש נחשב בין אנשי שלומי בימים עברו, על סף ביתי כביר דרכו רגליו, ובכל עת דלתי לו פתחתי, ואם בקש תורה ספי לא מנעתי מאתו ואף כל אשר שאלו עשתנותיו לא אצלתי ממנו. כי בריתי נאמנת לו היתה, ועתה אהה, מה נפרדנו! מה רב הדרך בין שנינו: רחוק ממצב רגלי הובילוך רגליך, אך רחוק רחוק עוד ממצב גפשי — ישמיעוני אויבי — הוליכך ריחך. מה היה לך מאז ועד עתה? כמה קורות כמה עתים, כמה מסיכות מתהפכות עברו עליך, כפי אשר יאמרו לי, למן היום ההוא ועד הנה; אשיחה אל לבי ורוחי תתעמף: היש אמן — ח”ו — בשמועה הרעה שמעתי מעכירים עליך צנוררי הרבים? הן! אם כה הוא אקוב לימים מקדם, יאבד יום בו הכרתיך ואל יחד בימי שנותי, ולוא הניע בו קץ וסוף לימי חלדי, או היותו אז כחרש אלם בלי יכולת לשפוך שיה בחיקך, כי עתה שקטתי וחדלתי רוגזי ובכל זאת, אף גם היום נוחם לא יסתר מנגד עיני, אל אלהים הוא יודע וישראל הוא ידע עוד, כי לא בראשי האשם; לא בידי נטעו הזמורות הזרות אשר פרחו בקרבך והיו לראש וללענה. האח! חופש אשלח לך בזה מכל עבותות יקר ומעלה, יקושר בם כל תלמוד נגד מורה אגולל מעליך מעמסת כבודי, אם תרכץ עוד תחתיה. הא לך רשיוני כי תוכל דבר עלי וממני ככל אשר עם לבבך. קרא איפוא בזכרוני ימי הסתופסך בצל קורתני ואמור נא,

(* עיין הערה ס"ל בסוף הסולמות)

הראית או האזנת ממני דבר קטון או גדול חלילה נגד עיקר או חוק אחד
מדתנו הנאמנה ומושכלת לכל דורשיה באמת? אם שמעו אזניך לענן או
לזות שפתים על איזה מאמר או ענין הנובע ממקור נביאינו הקדושים או חכמינו
הנאמנים בקבלתם? הגד אם ידעת כלה מאומה אל תכחד תחת לשונך, אל
תחוס עיניך על כבודי או על כבוד משפחתי, לכה והודע בשער בת רבים, הרץ
אגרות בכל קצוי ארצותינו לאמור: האישי הזה כזה וזה למדני, הוא הסיתני
והדיחני מעשי ומעללי עתה המה פרי מעלליו שתל אז על תלמי לבי" — לא!
כצור וכחלמיש אישים פני נגד בני עמי ואדע כי לא אבוש, הודות ליוצר לכבי
וידע יצרי! עת אפקוד נה שאנן עשתנותי מימי נעוריי, אחפש כל
יגיע מחשבותי מאז ועד עתה, לא אמצא כם גם רעיון אחד דע או מכאיב
לתורתנו התמימה ומתאימה עם כל שכל הישר הולך. ונהפוך
הוא, הבט אחרך לעתים חלפו, אז תזכור מה רבו פעמים השכלתיך בם והראיתיך
לדעת קדושת ויתרון ערך דתנו על כל זולתה, באשר היא קרובה יותר בכל
דרכיה לשכל אנוש וכל אדם מבין יחזה בה פלאות האמתיות מאירות
ומאשרות כל איש מתרועע, לא הגיעו אלימו החוקרים רק אחרי חקירה
רבה ועמוקה" —

ובסוף האגרת אחרי שפכו גם הוא את כל שיח לבו אל חיק ידידו ואחרי
ספרו את כל התלאות המוצאות גם אותו מאז ועד עתה, תשאב נפשו מעט
תקוה, ויצר לבו סמוך ובטוח כי שקר וכזב דברו בו דוברי עתק להבאיש את
ריחו בעיני עם הארץ, ויזהיר אותו לבל יאמר עבור זה נואש לכל טוב ונאה"
ובלב טהור ורוח נכון יעמוד כצור חזק על משמרתו ולבל ינוע ממקומו עת
תקום סערה לדממה, ויחתום בדברים כאלה:

"החזק בצדק אל תרף! שבולת מים הרעים, אשר יביעו דוברי עתק, אל
תשמפך! ממני ראה וכן תעשה, די חרפה ישבעו מכינו אם נתן להם לחי
ובדומיה נסכול מכותם על חנם. הדור האחרון וגם בני יולדו
עתה כי יגדלו יקראו להם: בוערים אכזרים, ואנחנו תחת כלימה משנה כבוד
גדש. ככה אדבר אתך ואחברך אלי ואל גורלי, אם עוד לא סרת מני דרך.
האח! מה נעים לי רעיון נוחם הלוז! מה מתוק לנפשי העצבה! —
אכן אם חלילה אין אמת בכולו תקותי תראה אמת בקצחו! אם עוד לא
הבישות את פני אויבינו עוד פעם יחדו ויבושו רגע, היום שהוא קרוב מאודו
בעיני יום בו יראה כי לא לעולם ימוט איש שכל, ואם שבע יפול מבין וקם,
ואחרי כן יכונן אשוריהו על הסלע. — אהח! נכסף אנכי עד מאוד לשמוע
אותך בקרוב מקים באגרותיך את כל דברי אלה, הה! מה הגדלת אז את
שמחתי! רב מאוד אולי משמחת הוריק, כי הם הרכיבו רק את גויתך, ואנכי
כללתי את רוחך, מקור המדות בלנה, ואיכבה אוכל לראות באכדן עמלי" —
כה דבר אז מורנו רש"ל מתוך אש שרעפיו בימי שחרותו כהחם לבו בקרבו
ואשר יש לו עינים לראות ולב לדעת, יראה כי בדרך הזה התהלך גם כל ימי
חיו ולא סר ממנו ימין ושמאל. —

נשובה נא עתה נראה את שלום שלמה ומה יעשה עמו בימים ההם אחרי אשר דברנו בארוכה אודות תכונת נפשו והראנו לדעת איך הסכינה מעט מעט להביט אור שמש, איך פעלו עליה כל המעשים והתהפוכות אשר היו אז בתכל. ואיך רעיוניו בקרבו כביר לחמו יחד ערי תום ואמת בו נפגשו תורה וחכמה בנפשו נשקו ויחדיו כל בו כרתו ברית אהבה ואחוה עד עולם. נראה נא עתה מה פעל ועשה שלמה בימים ההם? אנה הלך לרעות בננים וללקיט שושנים? איפה שתה לרויה ממנועי מי הדעת? — מקרה אחד קטן היה לו אז לעזר לא מעט ללכת הלאה בדרך אשר החל. מורה אחד הקרה אז אלהים לפניו אשר למד אותו את השפה הצרפתית. והמורה הזה לא מורה תלמידים ומלמד בשכר היה ולא מלמד ומורה יושב „בחדר“ ותופש מקל ומטה ועם בידו להורות בו את בני הנעורים, רק — מורה חצים ותופש חרב: שר צבא (אפפיציר) בחיל הקיסר עסטרייך, איש אשר לא מבני עמנו הוא למד אותו דעת. ומעשה שהיה כך היה: — שלמה היה אז בן עשרים שנה, והימים האלה ימי בכורי הבחורים לצבוא בצבא ולעבוד עבודת המלך כפי חוקי המדינה כנודע. ומשפט מיובי העיר ופרנסי בני ישראל, אשר אליהם תבוא הפקודה מדי שנה בשנה להרים מספר קצוב מבחורי ישראל למען ילכו בצבא. את העם: כל בחור אשר מלאו ימיו והוא בן אחד עשירי העיר ונכבדיה — וימצא בו מוס, וגם אם בריא אולם היה למראה עינים יחפשו חפש מחופש אחרי מוס אחד בחדרי בטנה לפתע פתאום חסרה לו מדת קמתו או חשכו עיניו בארובותיהן ויהי קצר רואי או היה דל בשר ומשחת התואה וכהנה, מומים אשר לא תראם עין אנוש אשר כל חכמה אין בקרבו, רק עין הרופאים הגדולים אשר שקדו על מדרשי חכמת הרפואה ואשר לנונה ברק הזהב התבוננו. אולם אם בן עני הוא, אז אין בו מגרעת וינתן אל חיל המלך. על כן התחבאו נערי בני ישראל העניים בעתות לצרה כאלה בחורים ובצדיחים כאשר ידעו כי אליהם כלתה הרעה. ומה גם בימים ההם, בשנת תק"ע, בימי מלחמת נאפאלעאן הראשון בעת אשר המונים המונים בני ארם כצאן הובלו למבח על בלי מה, אז רבתה המבוכה מאוד במחנה העברים. ושלמה היה אז במבחר ימי עלומיו. בחור יפה עינים וטוב רואי נכהו כארזים וחסון כאלונים, וכל מוס אין בו אשר יעצרהו מלבוא אל חיל המלך כאשר נטל עליו, גם אבותיו כבר אפס כספם בעת הזאת ואת עשירי העיר ונכבדיה לא נמנו עוד זה ימים ושנים. אז ברח לו שלמה אל עיר קטנה אחת מערי גאליציא למען התחבא שם עד יעבור זעם. בעיר הזאת היתה אז מצפה מחיל המלך וכראשה שר צבא אחד, יודע מדע וגם בשפת צרפת ידיו רב לו. אך את מי ישוחח צרפתית? את האכרים כשדה או את עדרי הצאן? — בעיר קטנה אשר אנשים בה מעט יכירו וידעו כלם איש את רעהו, כי גם הגדול ונשוא פנים יארח לחברה את אנשים שפלי ערך הרחוקים מאוד ממצבו בחברת בני האדם, על כן לא נפלאות תהיה בעינינו אם מקרה אחד קטן וקל הערך יוביל פה יחד את שר צבא עסטרייך עם אחד בחורי ישראל שוקדי על דלתות בית המדרש, לבוש מלבושי יהודי פולין וקווצותיו לו תלתלים משתי פאות ראשו.

בשנתם יחד במלון או בהתהלכם לשוח בשדה לרוח היום ראה שר הצבא הלוח את שלמה אשר הכרת פניו ענתה בו, כי חנן אותו אלהים רוחב לב להבין ולהשכיל, וכידודי האיש אשר מעיניו התמלטו הגידו לכל רואיו כי רוח דעת ותבונה בקרבו. לא ארכו הימים ושר הצבא התהלך אתו תמיד וישוחחו יחד בדברים שונים וישתומם לראות כי את איש תבונות וחד השכל מאוד ארח לחברה איש אשר דעת בקרבו לדבר ולהתפלסף אתו בדברים העומדים ברומו של עולם, ועד מהרה הכיר לדעת כי נפשו השקט כל תוכל וכאיל תערוג על אפיקי מים כן תערוג היא ללמוד חכמה ולבקש דעת. ויהי היום וידבר אליו שר הצבא בדברים האלה: שמע נא בני, אנכי אלמדך שפת צרפת ואתה תשמע ותקשיב, יש לי רב בשפה הזאת, די והותר להבינך ראשית למודים, כי עיני רואות כי לבת התשוקה בוערת בקרבך לאסוף מדע ולשון מלא חפנך, ואקוה כי ספרי הצרפתים המפוארים מני אז יוכלו למלאות רצונך ולהשלים חפצך. כי הנני הולך במל כל היום ולמוד עם תלמיד כמודך לא ירבה לי עמלי, ונהפוך הוא כי נפשי בקרבי תשמח כי על ידי תקנה מדע ובין נבונים תתחשב". — בשפתים דולקות מביעות רגשי לבו הודה להשר על רב טובו עמדו, גם לאל נתן תודה בקרב לבו על המקרה הנפלא הזה אשר הביא לו, כי בעיר קטנה כזאת עם מורה כזה יוכל ללמוד בלי מפריע הרבה יתר מבעיר מולדתו. המורה החל ללמד והתלמיד הקשיב רב קשב, ודבר שפתים אך למותר יחשב להשמיע, כי התלמיד הזה אשר שלש אלה מאת הטבע לו נתנו: שכל זך וישר יודע ומבין כהרף עין, כח זכרון נפלא מאוד ותשוקה רבה ועצומה אל החכמה והמדע, השיג והבין בזמן לא כביר את כל אשר לפניו. גם המורה גם התלמיד שניהם היו שמחים וטובי לב על הדבר הנדול הזה, כי שניהם מצאו את אשר לא קוו: שר הצבא מצא איש כלבבו, איש מלא רוח חכמה אשר עמו יוכל להתרועע יחד, להתעלם אתו בכל עניני מדע גם לשוחח בשפת צרפת; ושלמה מצא פה בעיר קטנה איש אחד מחיל עסמרייך אשר יאהבהו כנפשו והרבה יתר יביא מדע בנפשו ויורהו דעת מכל אנשי עירו, עיר גדולה לאלהים המלאה אז אדם ובהמה רבה אשר לא ידעו בין ימינם ושמאלם.

ימי הזעם עברו ושלמה שב הביתה לעיר מולדתו, אחרי השיבו רב תודה למורו ומלמדו ואחרי כרתו שניהם ברית אהבה עד עולם. ממטמוני החכמה אשר הביא עמו בלש ואשר גם מכס לא שלם כעדם כבואם עמו העירה לא הגיד לאיש מאומה ויסתירם בהחבא חדר בחדר תוך חדרי לבו בכסף מלא קנה לו ספרים רבים בשפת צרפת מן כל הכא בידו וילמד אותם בסתר אהלו בתשוקה גדולה וכבכורה כמרס קיץ כן בלעה נפשו כל אלה מגדני צרפת ממרחק באו, ובכל דבר נאה וענין חדש אשר מצא בספרים ההם, ובכל צעד אשר צעד הלאה זכרה נפשו גם את מורו שר הצבא ותביע לו בסתר אלפי תודות, באשר לולא הוא לא בא עד הלום. — שבעות חלפו, ירחים נגזו עברו ושלמה ישב בביתו בשלות השקט ומנוחה שאננה וילך הלוך וגדל בחכמה ובלשון, ויאכל לשבעה מפרי עץ הדעת אשר בתוך גן צרפת ואין איש רואהו או יודע

עד מה, כי כאשר יחבא איש כמסתרים בעשותו נבלה וכל דבר רע, כן התחבא גם הוא מפני חמת המקנאים והבווערים בעם, לולא מקרה אחד בא ויגל לפתע פתאום את המסכה הנסוכה על כל מעשהו במסתרים, ויגד לכל, כי זה הנחוד שלמה אשר ידיו רב לו בתלמוד בפלפול ובסברא ואשר יחדש חדושים וידבר נפלאות כגמרא ובפוסקים קדמונים ואחרונים, הוא גם הוא בילדי נכרים ישפיק כסתר מחבואו, וגם את נכרים, את גוים — הו! שומו שמים! השתעשעו וישעו אתם רעיו מקדם בני „חדר“ אחד! על זאת הנבלה הנעשה בקרככם — את גוים אוכלי בשר החזיר וישקץ ופגול וטמא גם יחד, התרועע שלמה זה ימים כבירים ויהי אוהבם, וזה דבר המקרה; שר הצבא אשר הורה לשלמה בא אל רחוב היהודים בעיר לכוב וישאל למקום משכן ראפאפורט, האנשים ראו השתוממו, כי מה לאיש מלחמה ולאיש תם יושב אוהלים, אך לא דברו מאומה ויראו לו את בית מגורו, כפתחו הדלת מצא שם את אמו יושבת בבית, וישאל אותה לאמור: „היש פה האדון שלמה לייב ראפאפורט?“ — פלצות אחזה את האם וכל עצמותיה רחפו ממגור כי אמרה בלבה: זה יקח את בני לעבוד עבודת הצבא וליסרהו על אחת שכנע על אשר הסתתר עד כה — ותען ותאמר: „לא אדוני!“ אין פה איש, גם בכל הבית הזה לא יגור איש אשר שמו ראפאפורט.“ — שר הצבא הלך לו בחשבו כי משגה היה את האנשים אשר הורו לו את הבית, או אולי תעה הוא בדרך, אולם אחבתו לתלמידו ורעו מקדם גדלה מאוד בקרבו ובחשקו מאוד לראות אותו ולהתעלם אתו עוד הפעם, שאל שנית את היהודים ברחוב הזה על מקום משכנו, ולמען לא ילך תועה גם בפעם הזאת הגיד להם באר היטב את תואר האישי אשר הוא מבקש, את גכה קומתו ומראהו, אולם הם השיבוהו דבר כבראשונה, הוא הלך שנית אל הבית הראשון ויוסף לשאל את אם שלמה על דבר ראפאפורט, אולם עודו מדבר עמה, והדלת תסוב על צירה והאישי אשר הוא מבקש בא הביתה, כאשר ראה שר הצבא את שלמה וטרם נתקו כפות רגליו ממפתן הבית לבוא החדרה וירץ לקראתו ועד מהרה אחז את יד ימינו — „האח!“ דבר אליו בפנים צוהלות, „באתי לראות את פניך ולשאל בשלומך, כי זה ימים נפרדנו איש מעל אחיו.“ אם שלמה לא הבינה דבר כי בשפת צרפת דבר אליו שר הצבא, אך כאשר פתח שלמה גם הוא את פיו לענות אותו בשפה הזאת ויספר לו בלב מלא רגשי תודה את כל אשר פעל ועשה מיום הפרד מעמו ועד עתה, כי כביר מצאו ידיו בלשון הזה, אז זעקה מרה „אל אלהים! שלמה בני, בן יקיר לי, בן שעשועים מלא תורה ומוסר השכל ידבר בשפה זרה?“ — והי כאשר עזב שר הצבא את הבית ועוד לא הרחיק ללכת, ותמהר אם שלמה ותחפש חפש מחופש בכל פנות הבית, כאשר יהפשו בני ישראל אחרי שאור וכל דבר מחמצת באור לארבעה עשר, ותבער כל טמא וכל ספר לועז מקרב ביתה וכל ספרי שלמה בשפת אשכנז וצרפת אשר עד כה סגרו על מסגרי, הוצאו ממקום מחבואם והיו לשריפה מאכולת אש. — אמנם אלה המטמונים אשר כבר היו ננוזים ונאצרים בזכרון שלמה לא השיגה יד אמו גם לא יכלו להשרף, על כן לא רפתה רוח שלמה ולא נסוג אחור

מלשקוד עוד על כל ספרי צרפת ואשכנז אשר באו לידי. בין המון הספרים השונים, אשר בשקידתו הרבה עד מהרה חליפות באו גם יצאו מתחת ידו, בא לידי גם ספר המלים הגדול מן החכם הצרפתי ביילע (Bayle's „Dictionnaire historique critique” המדבר ברוח בקורת נפלא מאוד על אודות רבים אנשי השם מתולדות דברי הימים, ובשום שכל ובטוב מעם יראה שם לדעת, כי רבים מהם הנבוהים והנשאים בעיני החמון וקדוש יאמר להם, אם נביאה כל מעשיהם פה עלי אדמות בכור הבחינה, נראה כי מתוהו המה יחד ומאפע פעלם, ואולם שם רבים וכן שלמים אשר באמת כביר מצאה ידם ואשר הרבו עשות חיל היה עד עתה בטמון ולא יצא לאור יומם. הספר הזה עורר רוח חדש בלב שלמה, עשתונות חדשות ורעיונות אין קץ עלו על לבו ואש להבה נפחה בעצמותיו ללכת גם הוא בדרכי הצרפתי הלזה, לנסות את כחו ולבקר הדק היטב בכל הדברים הנוגעים לכלל תולדות ישראל בין טוב לרע, בין אמת לשקר, בין דבר הבל ורעות רוח אשר רק החמון יאמין בו לדבר יש בו אמון, וכמעשה הצרפתי הלזה לאנשי השם מקרב העמים, כמתכונתו יעשה גם הוא, לבער קוצים משרה תולדות ישראל, להסיר כל מכשול וחרק ואמונת שוא ותפל ולעבור ברוח משפט וברוח בער בין שפוני טמוני קדם וכל מעשה ישראל וגדוליהם מימי עולם ומשנים קדמוניות. — עצור במליץ פה לא אוכל, להעיר על דבר אחד אשר מצער וקל הערך ידמה לנו בראשית השקפה, אך רב וגדול מאוד בפעולתו עלי חלד. בקראנו תולדות אדם גדול בישראל או בעמים, איש נעלה ונשגב בדבר מה על כל בני דורו, אם משורר ומליץ גדול אשר כח בו לשיר בשירים ולחבר רעיונות נשגבים, אם בעל חשבון ותוכן מפואר, אם מבקר גדול אשר לו יד ושם במלאכת הבקורת, אזי עד מהרה נמצא בקורות ימי חייו מקרה אחד קטן אשר עליו נאמר, הוא הוא הביאו לידי כך, הוא עורר את רוח הזמרה בקרבו, הוא נתן לו מקום לבקש ולמצוא חשבונות רבים, וכנהנה רבות, ולולא המקרה הקטן הזה שמו בתוהו עלה, זה שלמה האיש מקרה קרה לו, וימצא בין המון ספרים שונים צרפתים אשר שקד עליהם למען בין יבין דרכי השפה הצרפתית ספר אחד ממבקר גדול אשר הניע את רוחו, ובקראנו את תולדות החכם התוכן המפואר מוהר"ר חיים זעליג סלאנימסקי, נמצא כי רוקח אחד שכנו בהכירו כי שאר רוח להנער הזה וגם נפשו תתאוה להקשיב לקח וללמוד חכמה, למד אותו קרוא ספר אשכנזי, ועפ"י מקרה היה הספר הזה — ראשית לימודי חכמת האלגעברא מן החכם הגדול איילער, אשר על ידו התעורר גם הוא להעמיק בחכמה הנפלאה הזאת, ובקרב שבועות אחדים השיב לו את הספר הזה כתוב פנים ואחור מכל עבריו עם הערות רבות ומחכמות גם על שגיאות הדפוס אשר נפלו בו גם על אודות הספר בעצמו, וכנהנה רבות מאוד נמצא בקורות חיי אנשים מפוארים, גם בישראל גם בעמים, אולם המקרים האלה לא המה ומתוהו המה יחד, כי אל כל אשר יהיה שם רוח האדם ללכת, שמה ילך ולא יסב בלכתו ואיש איש אל עבר פניו ילכו, דברים כאלה, אשר בשם מקרה נכנה אותם, הלא גם המה רק אצל אנשים

כאלה ילכו בקרי, ועל כן נדע נאמנה כי לא המקרה הביא את האדם לידי כך ולא על ידו פעל מה שפעל ועשה מה שעשה בכל ימי חייו. רק רוחו בקרבו הוא עוררו והוא הכינהו להחזיק בידיו המקרה הקטן הלזה אשר אנשים אחרים אשר כל רוח אין בקרבם לא ידעו ולא יבינו מה הוא וכמה גדול כחו. נשימה עין על "המקרה" הנ"ל מקורות ח"י סלאנימסקי, לוא למד אדם אחר אשר תכונת נפשו איננה נומה אל החשבון גם כשרונותיו לא לזה מאת הטבע הוכנו. קרוא אשכנזית בספר הלזה מן התוכן הגדול איילעה, הלא בקראו בספר הזה — רק קול דברים היה שומע וכל תמונה לא ראה וכל תבונה לא באה בקרבו, ורק קרוא אשכנזית למד מתוכו, האם למקרה תהיה זאת לו? לא! ימים יעבורו והוא לא ידע באיזה ספר למד קרוא ספר. רק אצל איש כמו סלאנימסקי, על דבר רוחו בקרבו, נהיה למקרה. וגם לוא למד החכם הזה לא בספר הנ"ל קרוא אשכנזית, הלא עד מהרה בקשה לו נפשו ספרים אחרים המדברים מענין זה. כי המקרים ישנם ונכונים המה לפעול בכל עת, רק נאחזים וסכוכים המה זה בזה ולא כל רוח אדם מוכשר לקבלם ושוה להשיגם. אך זאת חבל איש גדול ונעלה בארץ ונחלת זאת שפרה עליו, אשר כמו זאת אבן השואבת, אם נשים אותה בין אלפי אלפים רסיסים ובקיעים קטנים אשר כתוכם רק מעט רסיסי ברזל ימצאו, היא תמשוך אליה בכחה רק את אלה המעטים ותעזוב את כל המון הנשארים, כן יעשה גם הוא אם לעשות גדולות ולפעול חדשות ונצורות בארץ נוצר. על כן איש אשר רוח הזמרה תפעם אותו ומאת הטבע אבי כל חי נתנו לו כשרונות גדולות לשיר בשירים, עד מהרה יבקיע בכחו כל המכשולים ואבני נגף אשר יעמדו למולו וימלא רצון נפשו זה, ובאשר אזניו פתוחות תמיד לשמוע קול זמרה וכל מחשבותיו רק זאת כל היום יחשוב, בזמן לא ככיר — יקר מקרה וישיג את אשר הוא מבקש; ואיש אשר למצוא חשבון בקשה נפשו גם יש ויש יכולת בקרבה גם אם רועה חזירים יהיה בראשיתו — כמו התוכן הגדול ניאומון — אחריתו ישנה מאוד; ואיש אשר רוח בקורת התולדה בקרבו, אשר יש יכולת בנפשו לחדור ברגע אחד בין המונים המונים מעשים שונים, ישנים ונושנים, נאחזים וסכוכים ולמצוא פה דבר דבור על אופניו, להאיר ככרך ברעיון אחד חשכת מאפליה משנות דורות עולמים ולבקר בין הנעשה בימים ההם לאשר לא נעשה, איש בזה אשר לו נתנו רחב לב וחכמה מידי יוצר האדם וכשלמה יהודה לייב הכהן ראספארט הוא גם הוא יאיר לו נתיב בדרכו עלי תכל מן דלתות בית המדרש וכל הסנורות ומסוגרות וכל חכמה וכל מדע לא יוכלו לבוא בתוכן עד באר מים החיים אשר לא יכזבו נצח, מן מעקשי הפלפול וחתחתי החילוקים, אשר גם כמו ידיו לו רב, עד מקום השכל הישר אשר אין בו נפתל ועקש, מבינות לאפי אלפים אנשים, חברים ורעים מורים ומלמדים אשר יקוץ מפניהם ובררכיהם לא ילך, ימצא לו איש אחד כלבבו אשר ילמדוהו דעת ויורהו דרך תבונות אשר במקרה שר הצבא היה, אמנם אנחנו לא נפונה עד מה, כי לולא המקרה הזה היה מקרה אחר ממלא חסין שלמה, ולולא תופש חצים וחרב היה תופש כנור

ועונב או לושש כל חורש נחושת וכרזל אשר למדהו שפת צרפתית או אנגלית
או איזה מדע בו כחרה נפשו, וגם מבינות רכבות ספרים שונים המדברים בשיר,
בחשבון, בתכונה בטבע, וכמה שאחר הטבע יבחר לו רק את אלה הנוטים
לתכונת נפשו ורוחו ביותר עדי ימצא כמקרה ספר בקורת גדול ממבקר גדול,
ונעלה שמו ביילע, והספר הזה יעורר את הכשרונות הנפלאות הישנים ממונים
בחבו מבלי אשר ידע מהם עד הנה, והוא יחל אז לחבר ספר אחד כמתכונתו,
ספר גדול ורחב ידיים הוא הספר „אנשי שם” רב מאוד באיכות ובכמות אשר
ראשית מלאכתו בימי נעוריו היתה ועד קצו לא בא גם בימי שיבתו ואשר ממנו
נדבר עוד הלאה . —

ב.

קורות שלמה וכל התלאות אשר עברו על ראשו מימי היותו לאיש
גם כל מעשה תקפו וגבורתו ומלחמת האמת אשר לחם עדי היותו
לרב בעיר טארנאפאל.

אֵף מִי זֶה יִתְפָּאֵר
בְּרִית עוֹלָם אֲקִים
עִם פְּקוּדוֹת יִשְׁחָקִים ?
כֹּל פְּמַעַט רָנַע
יִקְרְנִי פְּנַע ?

(הללחם הניס, לפי סיללעכ, נחם סי"ר)

זרע תנוכה כל עת עודנו טמון בחיק האדמה ובארץ מתחת יכה שורש
כל רע ופגע אליו לא יגיעו, מעבה האדמה יסך עליו מכל מקרה ואסוף, חרש
תעבור הטבע עבודתה בלי מסרע, חום ושרב לא יעצרו בעדה, שלג וכפור לא
יורו עמוק לשחת פרי עמלה, גם אבני ברד לא יכו אותו חרם, אולם עת יגדל
הזרע ויעלה נצה, עת יפרוץ עליו פרץ ויבקיע בחוזק יד את רגבי אדמה ונטל
משאם, כי יכבדו עליו, למען התראה החוצה, למען הביט אור פני שמש, למען
הפרה פרי ותת מגדנות טובות משמחות אלהים ואנשים, אז יעמדו רבים לשמן לו,
רבים המה האורבים לו מסביב והמבקשים השחיתו, ואם הזרע הקמן הלוח לא
העמיק הרחיב שרשיו מתחת זמן רב עוד טרם בואו החוצה, עוד טרם ערב את
לבו להתראות על פני ארץ ולערוך מלחמה פנים ואחור עם כל אויביו אשר
סביב ישיתו עליו מרגע גיחו מן רחם האדמה, ואשר כל ימי חלדו לא
ישבותו להלחם נגדו, הלא עד מהרה יבוא קצו, אם נשם סוחף יתך ארצה יכהו
שאיה, או רוח קדים ישדפהו, או מקרני שמש לוחט אשר אין מרפא
בכנפיו יחרה וכחציר גנות ייבש נדף ואיננו, ורק אם על כל אלה יתגבר
ויעמוד איתן על עמדתו, אם יציץ, יפרח, יגדל, יצליח אף יעשה פרי למורת רוח
כל אלה העוצרים בעדו מסביב, אז נאמר עליו: עץ רענן הוא זה ומתערה,
בצלו נחסה לאורך ימים עלחו לא יבול, אף לא ימיש מעשות פרי.
זאת גם זאת גורל אנוש בארץ אם חדשות ונצורות טמונים בחבו ואם
לגדולות נוצר פה עלי תכל ארצה.